

UDK 811.163.4'282(497.16)

Pregledni rad

Adnan ČIRGIĆ (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

adnan.cirgic@fcjk.me

DRAGOLJUB PETROVIĆ PROUČAVALAC GOVORA CRNOGORSKOGA JEZIKA

U radu se daje osvrt na doprinos crnogorskoj dijalektologiji Dragoljuba Petrovića, jednoga od najznačajnijih crnogorskih dijalektologa druge polovine XX vijeka. Njegovi opisi obuhvatili su teritoriju širu od istraživanja bilo kojega dijalektologa prije njega: proučavao je i arhaične i novije govore, i dvoakcenatske i troakcenatske i četvoroakcenatske, i primorske i kontinentalne. Među najznačajnijim njegovim doprinosima svakako su proučavanje govora Vračana, crnogorskih iseljenika čiji se govor konzervirao u albanskome okruženju, i govora Rovaca, pogotovo zbog toga što su i jedan i drugi danas gotovo potpuno ugašeni.

Ključne riječi: *Dragoljub Petrović, crnogorski jezik, crnogorski govori, montenegristika, dijalektologija*

Jedan od najznačajnijih proučavalaca crnogorskih govora druge polovine XX vijeka, paradoksalno, jeste jezikoslovac koji se u svojim publicističkim tekstovima počesto protivio postojanju zasebnih standardnih jezika u okviru štokavštine, pa tako i postojanju crnogorskoga jezika (u skladu s tradicionalističkom karadžićevskom tezom o svim štokavcima kao Srbima triju vjerozakona). Ipak, u procesu crnogorske jezičke standardizacije, tj. selekcije jezičkih osobina u Crnoj Gori kojima je dat službeni (standardni) status, radovi i studije Dragoljuba Petrovića bili su ne samo dragocjeni no i nezaobilazni.¹ Stoga se ovaj prigodni osvrt, povodom osamdesetogodišnjice njegova

¹ Dragoljub Petrović, po sopstvenomu priznanju, potiče iz oficirske porodice, privržene kralju Nikoli i protivne ujedinjenju 1918. Možda je i u tome jedan od motiva za njegovo uspješno bavljenje crnogorskom dijalektologijom iako je gotovo cio život proveo izvan Crne Gore: „Kad me je pitao neko koji ne poznaje mojega oca, ja sam mogao da kažem: 'Ja sam Dragoljub Mašanov'. Onaj koji moje roditelje ne zna, ne zna mi oca a zna mi deda, kad me to pita, ja kažem: 'Ja sam unuk Božine Mikova'. A Božina Mikov je bio čudan čovek.

rođenja, neće baviti publicističkim radovima, no naučnim (dijalektološkim) studijama uvaženoga montenegrliste Dragoljuba Petrovića, koji je crnogorskoj dijalektologiji posvetio ogroman dio svojega opusa.

Dragoljub Petrović rođen je 1935. godine na Kosoru, u Kućima. Osnovnu školu završio je u Zmajevu, gimnaziju i Filozofski fakultet u Novome Sadu. Diplomirao je 1960, magistrirao 1964. (magistarski rad *Glasovni sistem rovačkoga govora*), a doktorirao 1971. godine (doktorski rad *O govoru Zmijanja*) – sve u Novome Sadu. Predavao je na Pedagoškoj akademiji u Nikšiću 1964–1965, a od tada do penzionisanja (2001) na Filozofskome fakultetu u Novome Sadu.² Dragoljub Petrović biran je „za člana Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase SANU, Uređivačkog odbora Srpskog dijalektološkog zbornika SANU, kao i pojedinih tela Međunarodnog komiteta slavista: Međunarodne komisije za jezičke kontakte, Međunarodne komisije za Opšteslovenski lingvistički atlas i Mađunarodnog redakcionog kolegijuma Opštekarpatškog dijalektološkog atlasa“.³

Petrović je promijenio ustaljeni manir naših dijalektologa. Umjesto monografskoga opisa jednoga ili najviše dva govora on je obišao više punktova no bilo koji drugi crnogorski dijalektolog i o svakome od njih ostavio makar napomene. De nije bilo moguće obići teren, tražio je tipične govorne predstavnike na pristupačnijim mu lokalitetima. Pisao je o govorima okoline Rijeke Crnojevića, o nekoliko govora u Boki Kotorskoj, o govoru Broćanca, o nekim piperskim govornim osobenostima, o nekim osobinama govora Kuća, o osobinama govora Pješivaca, o govoru Spiča, o govoru Vračana, o govoru Zete, o govoru Šestana, o govoru Rovaca itd. O svakome od tih radova biće ovđe ukratko riječi.

Dragoljub Petrović prvi je školovani dijalektolog koji je dao napomene o dijelu govora Riječke nahije.⁴ Za govore cetinjske i riječke okoline on na početku studije ističe da je njihovo temeljnije ispitivanje „dvostruko prešan zadatak“.⁵ No i pored toga do danas, nakon gotovo pola vijeka, Riječka nahija, kao ni Cetinje s prigradskim naseljima, nažalost nemaju obuhvatnije dijalek-

On je bio oficir prvo kralja Nikole, pa posle kralja Aleksandra. Bio je jedan od onih koji je posle ujedinjenja učestvovao u tzv. Božićnoj pobuni. On je bio protiv ujedinjenja sa Srbijom. Njegova braća – imao ih je dvojicu – takođe bili su, kažu, žestoki *zelenjaši*.”

Izvor: <https://www.youtube.com/watch?v=6JtWeJQ77Gg> (12. II 2016.)

² Biografski podaci preuzeti iz teksta Aleksandra Mladenovića, „Profesor dr Dragoljub Petrović“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XLIII, Novi Sad, 2000, str. 9–10.

³ Isto, str. 9.

⁴ Dragoljub Petrović, „Prilog poznavanju govora u okolini Rijeke Crnojevića“, *Zbornik za jezik i književnost*, knj. I, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost, Titograd, 1972, str. 59–66.

⁵ Isto, str. 59.

tološke studije. Studiju o kojoj je riječ Petrović je zasnovao na trodnevnome terenskom istraživanju uglavnom u Gornjem Ceklinu, a djelimično i u Donjem Ceklinu. Dio građe, kako sam kaže, ima snimljen na magnetofonskoj traci.⁶ (Šteta je što Petrović u studiji nije spomenuo niti koristio ranija, vrlo zanimljiva, zapažanja o govoru Riječke nahije Andrije Jovićeveća.⁷) Autor je ukratko opisao akcenatski sistem (dvočlani s očuvanim neakcentovanim dužinama i s uklonjenim kratkosilaznim akcentom s posljednjega otvorenog sloga), vokalski sistem, konsonantski sistem i dao vrlo kratke napomene o morfologiji i sintaksi. I taj kratak rad neprocjenjiv je za naše današnje poznavanje crnogorskih jezičkih prilika jer, kako rekosmo, do naših dana nije urađena opsežnija studija o riječkim govorima, a – s obzirom na izraženu urbanizaciju, odliv stanovništva i masovno školovanje – gotovo je sigurno da se u tome poslu uveliko zakasnilo. Petrovićeva studija pokazuje da se riječki akcenti uglavnom nadovezuju na cetinjske (npr. *Milica Ćvova*). Cetinje danas ne čuva osobiti alternant nekadašnjega poluglasnika (Petrović ga označava ovđe kao *ā*), mada nije nemoguće pretpostaviti da je „riječko“ *ā* bilo poznato i u cetinjskome govoru. I jedna i druga osobina obuhvataju prostor od Skadarskoga jezera do mora – preko Crmnice i preko Rijeke i Cetinja. Takvo je i devokalizovano *r* u primjerima tipa *pròždāro*, *ūmāro* i sl. Toj su oblasti zajednički i ekavizmi koje je naveo (*leb/lep*, *zenica*, *celivat*), upotreba *z* (*bizin*, *bronzin*, *kanzelarija*), djelimično i *sn > šn*, *zn > žn*, *sl > šl*, *zl > žl* (*vršnik*, *žnam*, *mišlim*, *žli*) itd. S druge strane, za zetsko-podgoričku govornu oblast, prema Petrovićevu materijalu, riječki se govori nadovezuju sekundarnim *j* u primjerima tipa *panjjo*, dok *-eo* ostaje neizmijenjeno (kao u govorima cetinjskoga tipa), sporadičnom desonorizacijom finalnih konsonanata tipa *mlat*, *noš*, *druk*, *žif*, oblicima tipa *šejat*, *vjejat* (= *sijati*, *vijati*) itd. A opštegcnogorski su svakako primjeri dosljedne jotacije tipa *šekira*, *šečivo*, *izede*, *čedilo*, *četavat*, *međed* te *š* i *ž* koji se javljaju i izvan jekavske jotacije, npr. *šaše*, *Šako*, *koži*. Ti se glasovi (*š* i *ž*) javljaju i na granici riječi (koje čine akcenatsku cjelinu), npr. *š ednom*, *današ e dobro* i sl. Gotovo su opštegcnogorski (bili) i primjeri u kojima se *j* ne javlja, tipa *primore*, *oruže*.⁸ Ne ulazeći dublje u detalje studije, dovoljno je istaći da, iako kratka, ona daje značajne podatke kojima će se upotpuniti slika za budući crnogorski dijalektološki atlas.

⁶ Isto, str. 60. Bilo bi od neprocjenjiva značaja kad bi Dragoljub Petrović svoje snimke s brojnih terenskih ispitivanja crnogorskih govora dao u legat Fakultetu za crnogorski jezik i književnost na Cetinju ili drugoj kojoj crnogorskoj naučnoj ustanovi, kako bi tu bio valjano pohranjen za buduća istraživanja.

⁷ Videti: Andrija Jovićeveć, „Riječka Nahija u Crnoj Gori“, *Srpski etnografski zbornik*, SKA, Beograd, 1911. (Godine 1999. izdavačka kuća CID objavila je reprint Jovićevećeve monografije.)

⁸ Petrović ne navodi primjere sa *šj*, *čj*, mada se može pretpostaviti da su i te grupe uprošćene kao *š* i *č* (*miši*, *pači*).

Kolika je Petrovićeva upućenost u crnogorske govore, najbolje pokazuju ove tri njegove studije: *Iz akcentološke problematike zetskih govora*⁹, *O prirodi dijalekatske granice u Crnoj Gori*¹⁰ i *O sudbini poluglasnika u nekim zetskim govorima i spomenicima s osvrtom na prizrensko-timočku situaciju*¹¹. (U svakome od njih, kao i u većini Petrovićevih studija, upotrebljava se termin *zetski govori* ne da označi govore Zete, nego govore koji se tradicionalistički tretiraju kao zetsko-lovčenski, zetsko-sjenički, zetko-južnosandžački itd. Čak ni sam Petrović nije se duže pridržavao svojega prijedloga da se ti govori nazovu *lovčensko-komski*¹², što bi bilo kudikamo srećnije rješenje od svih ovde pobrojanih.) Pored tradicionalističkoga termina *zetski govori* (ili dvočlanih termina, čiji je *zetski* prvi dio) D. Petrović se povodi i za tradicionalističkom podjelom crnogorske teritorije na dva dijalekta: istočnohercegovački i zetski, mada – ističući činjenicu da se u Crnoj Gori nalazi oštra granica između starijih i novijih ijekavskih govora – konstatuje kako se s tom granicom u cjelini ne poklapa nijedna druga izoglosa kojom se odvaja „zetski dijalekat“ od „istočnohercegovačkoga“.¹³ I uprkos tome što Petrović to konstatuje i uprkos tome što je tu studiju posvetio nabrajanju razlika na mikroplanu, njegov zaključak rječito potvrđuje činjenicu o *koine* sloju u Crnoj Gori.¹⁴ Samo dobar poznavalac crnogorske dijalektologije, ali i geografije, kakav je Dragoljub Petrović, mogao je ovako sumirati znanja o akcenatskoj granici u Crnoj Gori: „Granica između zetskih i istočnohercegovačkih govora na terenu Crne Gore uglavnom je poznata: ona prolazi kroz bokokotorski zaliv i između Risna i Perasta okreće prema severu a zatim između Grahova i Trešnjeva prema severoistoku, da bi preko Pustoga Lisca i između Kusida i Broćanca izbila na ivicu Nikšićkog polja; odatle granica u kratkom potezu dolazi do Orline, skreće prema jugu preko Budoša i linijom Lignar – Ljeskovi kom – Cerove lokve dopire do Oranske glavice, odakle okreće prema istoku, prolazi severno od Milojevića, prelazi

⁹ Dragoljub Petrović, „Iz akcentološke problematike zetskih govora“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXVII–XXVIII, Novi Sad, 1984–1985, str. 609–613.

¹⁰ Dragoljub Petrović, „O prirodi dijalekatske granice u Crnoj Gori“, *Zbornik razprav iz slovenskega jezikoslovja*, Ljubljana, SAZU, 1989, str. 247–254.

¹¹ Aleksandar Mladenović & Dragoljub Petrović, „O sudbini poluglasnika u nekim zetskim govorima i spomenicima s osvrtom na prizrensko-timočku situaciju“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, Knj. XVIII/1, 1975, str. 139–155.

¹² Viđeti: Dragoljub Petrović, „Neki problemi srpskohrvatske dijalektološke nomenklature“, *Naš jezik*, XXVI, sv. 4–5, Beograd, 1985, str. 234–240.

¹³ Dragoljub Petrović, „O prirodi dijalekatske granice u Crnoj Gori“, *Zbornik razprav iz slovenskega jezikoslovja*, Ljubljana, SAZU, 1989, str. 247.

¹⁴ Viđeti: Adnan Čirgić, „Klasifikacija crnogorskih govora“, *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost & Matica crnogorska, Podgorica, 2011, str. 51–91.

Zetu između Drenovštice i Zagorka i između Boronjine i Miokusovića izbijaju na istočnu ivicu Ostroških greda; sa te tačke granica ide preko prostrane nenastanjene oblasti do zapadnih obronaka Kamenika i između Brezovih rupa i Trmanja pada na Moraču nešto nizvodno od Kupine, na tromeđu rovačko-pipersko-bratonošku, a zatim okreće prema severoistoku i, pravcem preko Štavnja i zapadno od Mateševa, stiže do južnih obronaka Bjelasice; dalje se pravac prostiranja naše granice može odrediti samo približno – ona prolazi negde preko Bjelasice (razvođem Tare i Lima?), obilazi sa zapada Bijelo Polje i severno od toga grada silazi na Lim, a odatle (negde između Ozrena i Giljeve?) izbijaju na Pešter.¹⁵ I da Petrovićeva studija o akcentološkoj problematici crnogorskih govora nije donijela ništa osim citiranoga razgraničenja, ona bi bila od nesumnjiva značaja za našu dijalektologiju. Autor u njoj sumira poznate podatke u vezi s naslovom naznačenom problematikom, izdvaja pojedine oaze koje odstupaju od date granice (poput nekih govora u Boki, koja je ne tako davno bila dijalektološki izrazito razučena), navodi neke tipove akcentuacije i – najbitnije od svega – daje osnovni kriterijum za podjelu „zetskih“ govora: sudbina kratkoga akcenta na posljednjemu slogu u riječi.

Kako rekosmo, Dragoljub Petrović potvrdio je svoju upućenost u crnogorske dijalektološke prilike i u značajnoj studiji o sudbini poluglasnika (u koautorstvu s A. Mladenovićem, pri čemu se ne može zaobići utisak da Mladenovićev dio značajno i bespotrebno opterećuje ovaj sažeti, pregledni rad). Na osobitu sudbinu poluglasnika u crnogorskim govorima tzv. starije akcentuacije skrenuli su pažnju već prvi ispitivači, poput Vuka Karadžića. Petrović je sumirao sve poznate rezultate, i one objavljene na stranim jezicima, istakavši da se poluglasnik sačuvao u Boki (u Dobroti i Krtolima) i Baru (u Zupcima i Tuđemilima), a da se u dvijema povećim oblastima – s jedne strane u Kućima, Piperima, Bratonožićima, Vasojevićima i plavsko-gusinjskome kraju, a s druge u Mrkojevićima s Krajinom, Crmnici, Riječkoj nahiji, zapadnokatunskim govorima i cijelome Crnogorskom primorju (osim pojasa od Lušnice do Mula) – poluglasnik javlja kao *ä*. Zona između te dvije oblasti (istočnokatunski govori s Broćancem, Bjelopavlići s Donjima Pješivcima, Lješanska nahija i Zetska ravnica do Skadarskoga jezera) umjesto poluglasnika ima standardni vokal *a*.¹⁶ Nedugo nakon ovoga rada Petrović je proširio saznanja o poluglasnicima. Naime, rasvijetlio je još jednu tačku u kojoj se javlja sačuvana nekadašnja vrijednost poluglasnika, i to samo u kratkim slogovima (npr. *balavъc*, *danъs*). Riječ je o Šestanima, bilingvalnoj oblasti između Krajine i Crmnice,

¹⁵ Dragoljub Petrović, „Iz akcentološke problematike zetskih govora“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXVII–XXVIII, Novi Sad, 1984–1985, str. 609.

¹⁶ Aleksandar Mladenović & Dragoljub Petrović, n. d., str. 143–144.

za koju on upravo na osnovu sačuvanoga starog poluglasnika zaključuje da je relativno kasno usvojila i albanski jezik.¹⁷

Crnogorsku je dijalektologiju Dragoljub Petrović osobito zadužio proučavanjem govora crnogorske enklave u Albaniji – govora Vračana. O tome je govoru, koliko nam je poznato, objavio pet značajnih studija: *Glasovne osobine govora Vračana u Zeti*, *Glavnije osobine akcenatskoga sistema u govoru Vračana*, *Morfološke osobine u govoru Vračana*, *Sufiks -ic u govoru Vračana*, *Iz sintaksičke problematike govora Vračana*.

U prvome svome prilogu o govoru Vračana Petrović je istakao da „srpskohrvatska dijalektologija u ovom trenutku teško se može pohvaliti širokim poznavanjem problematike naše dijaspore, mada je interes za njeno osvetljavanje uvek bio znatan a svi prilozi rado dočekivani, posebno zbog toga što su, po pravilu, donosili ili nove elemente za rekonstrukciju predmigracionih prilika na našem području ili poneku izgubljenju kariku u lancima inače poznatih procesa u razvitku našega jezika“.¹⁸ U međuvremenu crnogorska je dijalektologija ipak napredovala: objavljeno je nekoliko studija o govorima naše dijaspore, među njima i pet navedenih studija Dragoljuba Petrovića o Vraki, jedna obimnija studija (s rječnikom) o govoru Crnogoraca u Peroju autora Josipa Ribarića¹⁹ (posthumno objavljen rukopis zahvaljujući trudu Milorada Nikčevića), studija u kojoj je obrađen i govor podgoričkih muslimana u Skadru²⁰, a nadati se da će uskoro započeti jezička ispitivanja kod naših iseljenika u Argentini.

Studija o glasovnim osobinama govora Vračana²¹ nastala je na osnovu ispitivanja iseljenika Vračana u Zeti (Balabani) i Baru te na osnovu obimne građe koju je Petroviću na korišćenje ustupio Blagoje Marković, Vračanin iseljenik što je dobar dio svojega života posvetio izučavanju kulturne baštine Crnogoraca u Vraki.²² (Kad je nastala ta studija, crnogorsko-albanska granica bila

¹⁷ Dragoljub Petrović, „Neke napomene o refleksu poluglasnika u govoru Šestana“, *Zbornik radova povodom 70-godišnjice akademika Jovana Vukovića*, ANUBiH, Sarajevo, 1977, str. 335–337.

¹⁸ Dragoljub Petrović, „Glasovne osobine govora Vračana u Zeti“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XV/1, 1972, str. 179.

¹⁹ Josip Ribarić, *O perojskom govoru (leksikografski prinosi)*. Građu prikupio i priredio Milorad Nikčević, Osijek, 2004. O govoru crnogorskih Perojaca pisalo je u potonje vrijeme više autora (Vojislav P. Nikčević, Milorad Nikčević, Dragomir Vujičić, Mijo Lončarić, Milica Lukić i dr.). O tome vidjeti više u navedenoj knjizi.

²⁰ Adnan Čirgić, *Govor podgoričkih muslimana*, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Podgorica, 2007.

²¹ Dragoljub Petrović, „Glasovne osobine govora Vračana u Zeti“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XV/1, 1972, str. 179–210.

²² D. Petrović u studiji o kojoj je riječ (str. 180) kaže kako je Blagoje Marković „nesumnjivo jedan od najobaveštenijih poznavalaca njene prošlosti (Vrake – A. Č.) do 1930. godine. U

je zatvorena, pa je to bio jedini način da se dođe do jezičkih osobina toga kraja. Time je Petrovićeva zasluga još veća jer bi, nesumnjivo, obilje osobina koje je on u pet svojih studija obradio ostale izvan naučnoga domašaja.) Po svim bitnijim akcenatskim, vokalskim i konsonantskim karakteristikama (dvočlani akcenatski sistem bez kratkosilaznoga akcenta na posljednjem otvorenom slogu i s očuvanim neakcentovanim dužinama, petočlani vokalski sistem,²³ nepostojanje *h* i *z*, frekventno *f*, nestabilo *v*, dosljedno izvršena jekavska jotacija (čak i labijala), sekundarno *j* u grupama *ejo*, *ujo*, *ajo*, grupa *ao* > *a*, palatalizovano *l* pred vokalima prednjega reda, desonorizacija krajnjih suglasnika, oblici tipa *šejat* i *vljejat* (= sijati, vijati)) govor Vračana skladno se uklapa u zetsko-podgoričku granu crnogorskih govora. Kao što je ovu studiju sačinio na osnovu *Upitnika* Pavla Ivića,²⁴ tako je studiju o akcenatskome sistemu govora Vračana²⁵ sačinio na osnovu *Upitnika* Berislava Nikolića.²⁶ Ona je u detaljima potvrdila uklopljenost toga govora u zetsko-podgoričku govornu granu, a rađena je pored ispitivanja vračanskih iseljenika u Zeti i Baru i na osnovu informatora u Mirijevu kod Beograda te opet na osnovu materijala Blagoja Markovića. To je potvrdila i Petrovićeva vrlo opsežna studija o morfološkim osobinama govora Vračana.²⁷ U studiji o sintaksičkoj problematici govora Vračana²⁸ potvrđuju se brojne osobine koje su skoro do naših dana uglavnom trajale u govoru Zete i Podgorice, bar kod najstarijih tipičnih govornih predstavnika. Takve su, recimo, reduplikacija zamjenica (pojava šira od zetsko-podgoričkoga područja,

toku nekoliko decenija upornoga rada on je sabrao ogroman etnografski materijal, zasnovan na Cvijićevim koncepcijama, a ono što je za dijalektologiju posebno interesantno tiče se njegove velike leksičke zbirke iz Vrake, koja će, kada bude sređena, nesumnjivo predstavljati značajan prilog našoj leksikografiji.“ Taj je materijal, koliko nam je poznato, ostao do naših dana neobjavljen. Stoga bi Dragoljub Petrović dao nemjerljiv doprinos crnogorskoj leksikografiji, etnografiji i dijalektologiji ukoliko bi mogao doći do njega i publikovati ga.

²³ Petrović u citiranoj studiji (str. 183) spominje da je u Donjoj Zeti sporadično bilježio *ā*, koje smatra importom iz Kuča. Međutim, ako je takvoga alternanta nekadašnjega poluglasnika uopšte bilo u Zeti, zasigurno nije riječ ni o kakvu importu već o osobini koju su donijeli doseljenici u Zetu nakon povlačenja osmanske vlasti i oduzimanja zetske zemlje zetskim, podgoričkim, riječkim i žabljačkim muslimanima. Poznato je da je poluglasnik u Zeti dao samo *a*.

²⁴ Videti: Pavle Ivić, „Inventar fonetske problematike štokavskih govora“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, VII, Novi Sad, 1962–1963, str. 99–110.

²⁵ Dragoljub Petrović, „Glavnije osobine akcenatskog sistema u govoru Vračana“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XVI/2, Novi Sad, 1973, str. 173–195.

²⁶ Videti: Berislav Nikolić, „Upitnik za ispitivanje akcenata u štokavskim govorima“, *Južnoslovenski filolog*, knj. XXVII/1-2, Beograd, 1966–1967, str. 307–376.

²⁷ Dragoljub Petrović, „Morfološke osobine u govoru Vračana“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XVI/1, Novi Sad, 1973, str. 201–233.

²⁸ Dragoljub Petrović, „Iz sintaksičke problematike govora Vračana“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XVII/1, Novi Sad, 1974, str. 161–182.

karakteristična uglavnom za prialbanske govore, ali nije nepoznata ni dublje u unutrašnjosti), npr. *To mi se mene ne dopada, Reči mu ti njemu, Pitan ga ja Jola što je činio ičer*; specifična upotreba *ga*, npr. *Neće ga pobjeć, Platićeš mi ga, nako mi ruke opanu*; predikat u pluralu uza subjekat što označava mnoštvo, npr. *Mončat su krenulji u rabotu*; predikat u muškome rodu uza subjekat u ženskome rodu (u množini), npr. *Bilji smo dvanas neljesta u vračku crkvu* itd. U radu o sufiksu *-ic*²⁹ u govoru Vračana Dragoljub Petrović registrovao je i objasnio jednu izrazitu starinu, onda još uvijek živu u govoru Vračana (a nepoznatu u današnjem govoru Zetske ravnice). Taj je sufiks, kasnije zamijenjen sufiksom *-ić*, još uvijek bio produktivan u vrijeme njegovih ispitivanja, pa je zabilježio ne samo slučajeve poput *pragic, vokic, begic, vragic* i sl. no i njegovu produktivnost u stvaranju antroponima tipa *Savic, Bogic, Blagic, Markic* i sl. Odlično je zapažanje da je na tako dugo čuvanje sufiksa *-ic* u govoru Vračana moglo uticati albansko jezičko okruženje jer sve naše „riječi sa formantom *-ica* u albanskom jeziku adaptiraju se kao *-ic(ë)* – *Podgoric, Kamnic, Mitrovic, Drenic* i sl. Tako je ovdje mogao djelovati impuls sličan onome koji je u srpskohrvatskoj toponimiji zabilježen u primjerima sa ukrštanjem formana *-ic* i *-ice*: *Vranjic – Vranjice, Žanjic – Žanjice*.“³⁰ Šteta je što Petrović nije svojih pet studija objedinio kao jednu monografsku publikaciju i time ih učinio dostupnijim ne samo crnogorskoj no i široj slavističkoj javnosti. Bila bi to značajna monografija o jednome crnogorskom govoru koji je pred apsolutnim gašenjem. Srećna okolnost da je Crna Gora standardizovala svoj jezik, priznala mu oficijelni status te da je osnovala Fakultet za crnogorski jezik i književnost otvara mogućnost da se pod njegovim krovom ili krovom koje druge crnogorske naučne institucije publikuje i ta monografija.

Kad je riječ o starim, arhaičnim crtama u pojedinim našim govorima, treba spomenuti i Petrovićevu kratku studiju o mrkojevičkome govoru,³¹ nastalu desetak godina nakon publikovanja poznate opsežne monografije Luke Vujovića o tome govoru.³² Ta studija ne donosi novine u pogledu građe, već u pogledu njezine interpretacije. Takav je, između ostaloga, i Petrovićev stav da mrkojevički govor čuva nezamijenjeno jat.

I još jedna kratka Petrovićeva studija bavi se akcenatskim osobinama izuzetno arhaičnih govora Luštice i Krtola, koje imaju dvočlani akcenatski

²⁹ Dragoljub Petrović, „Sufiks *-ic* u govoru Vračana“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX/2, Novi Sad, 1977, str. 199–203.

³⁰ Isto, str. 202.

³¹ Videti: Dragoljub Petrović, „Iz problematike govora Mrkovića“, *Makedonski jazik*, XXX-II–XXXIII, Skopje, 1981–1982, str. 567–573.

³² Luka Vujović, „Mrkovički dijalekat (s kratkim osvrtom na susjedne govore)“, *Srpski dijalektološki zbornik*, XVIII, Beograd, 1969, str. 73–399.

sistem (po pravilima staroštokavštine), poput onoga u Kućima i Piperima.³³ U vezi s tim govorima zanimljiv je zaključni stav da je „jedino logično očekivati da je na tom prostoru sačuvano više arhaizama nego igde na prostoru štokavskih govora“.³⁴ Nažalost, šira ispitivanja toga terena izostala su do naših dana, pa je Petrovićev zaključak već teško provjeriti na terenu. Ostaje samo da se nagađa koje je obilje arhaičnih jezičkih crta toga kraja nepovratom nestalo u naše doba.

U vezi s Petrovićevim proučavanjem govora Vračana, treba spomenuti i njegovu ranu, vrlo značajnu studiju o konsonantskim grupama *sc*, *šč*, *šč*, *žd*³⁵ u govoru Zete, jer se – što se vidi u kasnijim Petrovićevim radovima – te osobine umnogome očituju i u govoru Vračana. Posebno je zanimljivo što se u govorima Zete suglasničke grupe *sc*, *šč*, *šč*, a često i *vč* uprošćavaju tako što se umjesto prvoga člana javlja *h* (inače nestabilno u zetskim govorima!), npr. *kvahca* (kvasca), *rahčepit* (raščepit), *krhčen* (krščen), *kohček* (kovčeg), a javlja se čak i u primjerima *Rahčeić* (Rakčević), *Ćemohsko polje* (Ćemovsko polje). Grupa *žd* disimiluje se u *ȳđ*, npr. *groyđe* (grožđe). Između ostalih osobina koje Petrović u ovome radu navodi, ističući ulogu turskoga jezika kao mogućeg uzrok njihova postojanja, spomenimo još samo ove: *Vrajnjanjani*, *povraĵca*, *pajši* (umjesto *Vranjani*, *povraća*, *paši*). Neke od navedenih osobina prisutne su makar sporadično i u govoru podgoričkih muslimana (za oblike tipa *bofča*, *prahčevi*, *kofčela*, *pajši* sasvim smo sigurni, a za provjeru ostalih trenutno nemamo dovoljno materijala). Za nastanak ove studije Petrović je, kako sam kaže,³⁶ koristio materijal iz Mataguža, Vranja i Bistrice. Provjerom ove osobine u selima Bistrice i Vranj utvrdili smo da su one i danas itekako žive, i to ne samo kod najstarijih stanovnika, i ne samo u tim selima.³⁷

Dragoljub Petrović ostavio je i dva manja rada o piperskome govoru – jedan o piperskoj akcentuaciji (tj. o specifičnostima akcenatskoga pomjeranja u Crncima i Kopilju)³⁸ i jedan svoj rani rad o dvijema piperskim glasovnim osobinama (o vokalizaciji turskoga poluglasnika u pozajmljenicama i o

³³ Dragoljub Petrović, „O nekim osobinama akcenatskog sistema u govorima Luštica i Kr-tola“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XVII/2, Novi Sad, 1974, str. 119–124.

³⁴ Isto, str. 123.

³⁵ Dragoljub Petrović, „Sudbina konsonantskih grupa *sc*, *šč*, *šč*, *žd* u govoru Zete“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XI, Novi Sad, 1968, str. 237–241.

³⁶ Isto, str. 237.

³⁷ Informator Miloš Mijović, rođen i živi u Bisticama, a majka mu je rodom iz Vranja (od Majića), potvrdio nam je prisustvo te osobine i danas u većini zetskih sela.

³⁸ Dragoljub Petrović, „Jedna piperska akcenatska inovacija“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XL/2, Novi Sad, 1997, str. 209–214.

specifičnome *l'*).³⁹ Što se tiče vokalizacije turskoga poluglasnika u riječima tipa *bezobrazlāk*, *bestilāk*, *poganlāk*, *baksüz*, *azgām*, *lagām* i sl., tu i nema neke posebne piperske specifičnosti. Naime, turski je poluglasnik u crnogorskim narodnim govorima uglavnom imao istu sudbinu koju i slovenski poluglasnik. U govorima u kojima je slovenski poluglasnik dao *a* i turski je poluglasnik vokalizovan na isti način (npr. dosljedno Zeta i Podgorica). U onima pak u kojima je slovenski poluglasnik dao *ā* (ili njegove varijante) i turski je poluglasnik imao istu sudbinu (Piperi, Kuči, Bratonožići itd.). Preciznosti radi, to jeste pipersko obilježje, ali ne i samo piperska specifičnost. Što se pak druge osobine tiče, teško je prihvatiti da su piperski laterali raspoređeni ovako: „*l*, *l*, *l'*, *l̥*“; od kojih su prve dve vrednosti poziciono uslovljene (*l* pred vokalima zadnjeg reda, *l* pred vokalima prednjeg reda)⁴⁰, a još je teže prihvatiti da *l'* nije alofon fonema *l* nego zaseban fonem. Petrović, iako najavljuje da će pokazati njegovu fonemsku prirodu, ipak nije pokazao da je taj glas išta drugo osim alofon *l* koji se javlja u imenicama i imenima odmilja ili u kakvim drugim kategorijama u kojima ima izrazitu emotivnu (ili stilsku) obojenost. Ne treba isključiti ni mogućnost da autor nije naišao na tipične govorne predstavnike. U tolikome opusu takve greške se mogu tolerisati.

Kad govorimo o kraćim Petrovićevim studijama, ne može se preskočiti podatak da je on (sâm ili u suautorstvu) objavio i nekoliko radova o govornim osobinama pojedinih crnogorskih lokaliteta za potrebe Opštakarpatškoga dijalektološkog atlasa:⁴¹ Radovići, Reževići, Gorana (u suautorstvu s Dragom Čupićem), Njeguši i Golubovci (u suautorstvu s Pavlem Ivićem), Trebaljevo, Andželat.

Tri kraća teksta ostavio je Petrović i o govoru Pješivaca. Jedan se odnosi na zanimljiv akcenatski sistem toga govora⁴² koji presijeca prilično oštra granica između dva akcenatska tipa – novoštokavskoga (u Gornjim Pješivcima) i bjelopavličkoga (u Donjim Pješivcima). Mješavina ta dva tipa prisutna je u Milojevićima i Tunjevu, jer linija koja spaja ta dva sela upravo i razdvaja Pješivce na dva dijela i akcenat na dva tipa.⁴³ Ispitivanja i za taj svoj rani rad Petrović je prikupljao putem magnetofona. Bez dubljega ulaženja u analizu

³⁹ Dragoljub Petrović, „Dve osobine glasovnog sistema piperskog govora“, *Prilozi proučavanju jezika*, 1, Novi Sad, 1965, str. 113–116.

⁴⁰ Isto, str. 115.

⁴¹ Videti: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ANUBiH, Posebna izdanja, Knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, Knj. 9, Sarajevo, 1981, str. 523–557.

⁴² Dragoljub Petrović, „Prilog poznavanju akcenatskog sistema u pješivačkom govoru“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, IX, Novi Sad, 1966, str. 129–135.

⁴³ Isto, str. 129.

toga rada za ovu priliku istaći ćemo dvije karakteristike koje je Petrović označio kao tipično pješivačke, a mi smo ih registrovali i u bjelopavličkome govoru (dublje u unutrašnjosti, podaleko od direktnoga kontakta s Pješivcima, u selu Jelenak⁴⁴) i u vasojevičkome govoru⁴⁵. Riječ je o predakcenatskoj dužini u primjerima tipa *trēsémo*, *skūbéte*, *živímo* i sl. te *živóga*, *mrtvóme* itd.⁴⁶ Drugi rad o Pješivcima,⁴⁷ takođe iz ranoga Petrovićeva bavljenja crnogorskom dijalektologijom, i da ne donosi nikakvu drugu obavijest do to da „razlike između govora gornjih i donjih Pješivaca počinju i završavaju se akcentom“⁴⁸, opet bi bio značajan doprinos za crnogorsku dijalektologiju, naročito kad se zna da do naših dana nije urađena monografija o pješivačkome govoru a, s obzirom na činjenicu da je to danas manje-više opušćeli kraj, mala je vjerovatnoća da će ikad biti i urađena. No ukoliko bi se moglo doći do magnetofonskih snimaka koje je 60-ih godina prikupio Petrović, uz konsultaciju njegovih opažanja i priloga koje je uz studije dao, kao i trećega rada – koji se sastoji samo od akcentovanoga priloga⁴⁹, moglo bi se računati na opsežniju studiju o tome govoru. Ona bi osim dijalektološke imala i simboličnu vrijednost kad se zna da upravo iz toga kraja potiče utemeljivač savremene jezikoslovne montenegristike Vojislav P. Nikčević. Bilo bi lijepo kad bi Dragoljub Petrović odužio i taj dug. Nema sumnje da bi to bila ozbiljna studija, dostojna onoga zbog kojega bi imala i simboličku vrijednost.

Petrović je donio podatke o još jednome zanimljivom govoru, sa statusom prelaznoga govora, s područja uz Pješivce – o govoru Broćanca.⁵⁰ U tekstu o tome pokazao je i neke osobine katunskoga tipa, kome Broćanac prije svega pripada, ali i neke nanose iz govora tzv. novije akcentuacije – prvj-

⁴⁴ Informator Rumica Mišković, rođ. Brajović.

⁴⁵ Podatak za vasojevički govor saopštila nam je koleginica Jelena Šušanj.

⁴⁶ Čini se da bi se mogla dati ispravka u vezi s jednom osobinom koju Petrović opisuje, tj. ne toliko u vezi s osobinom koliko s njezinom interpretacijom. Petrović naime (str. 130), govoreći o sačuvanome kratkosilaznome akcentu na posljednjem otvorenom slogu u riječi u enklizi (npr. *živinā ga izela*), spominje i rijetke izuzetke tipa *ako se tēbe dopādā*, *mēne se dopādā* u kojima nije sačuvan takav akcenat (dakle, umjesto očekivanoga *meně se*). No mi smatramo da nije riječ o rijetkome izuzetku, no o činjenici uslovljenoj rečeničnim akcentom. Upravo rečenični akcenat nije dozvolio kratkosilazni akcenat u enklizi (*mēne a ne tēbe*, ili *i mēne (kad) i tēbe*). Dakle, takvi se primjeri mogu smatrati izuzecima samo onoliko koliko su rijetke situacije koje uslovljavaju te akcenatske „izuzetke“.

⁴⁷ Dragoljub Petrović, „Neke vokalske i konsonantske karakteristike pješivačkoga govora“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, X, Novi Sad, 1967, str. 161–169.

⁴⁸ Isto, str. 161.

⁴⁹ Dragoljub Petrović, „Dijalektološki tekst iz Pješivaca“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XIII/1, Novi Sad, 1970, str. 256–258.

⁵⁰ Dragoljub Petrović, „O govoru Broćanca“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, X, 1967, str. 231–239.

stveno nikšićkih i pješivačkih. Tako npr. govor Broćanca ima tročlani akcent-natski sistem: dugosilazni, kratkosilazni (na svim slogovima osim na posljednjemu otvorenom – izuzev kad je u enklizi) i dugouzlazni akcenat. Po tome se uklapa i u katunske govore koji gravitiraju Danilovgradu. Umjesto zalaženja u detalje studije, što i nije namjera ovoga osvrt, pomenućemo samo jedan ilustrativan detalj – ženska dvosložna imena oblički izjednačena s vokativom (kakav je slučaj s katunskim govorima i svim podlovcčenskim govorima) ali s dugouzlaznim akcentom (kakav je slučaj s govorima nikšićke opštine), npr. *Máše, Jóke, Pláne* itd. (Takva su imena tipična čak sve do Zagrede i Orašja, potonjih katunskih sela uz danilovgradsku opštinu.)

Da je Dragoljub Petrović bio potpuno upućen u rezultate ranijih dijalektologa (i dijalektologa savremenika mu, naravno), potvrđuje ne samo impozantan spisak konsultovane literature (i na štokavskim i na stranim jezicima) no i tekstovi poput onoga o početnim zapisima u našoj dijalektologiji, kakvi su zapisi Dimitrija Milakovića i Milorada Medakovića.⁵¹ Pa i kad je pisao o istoriji crnogorskoga jezika, Petrović je uključivao dijalektološka saznanja ili je davao doprinos istorijskoj dijalektologiji. Takvi su njegovi tekstovi o jeziku Stefana Mitrova Ljubiše⁵² i Marka Miljanova. Upoređujući jezički izraz Ljubišin s Njegoševim i jezičkim izrazom Marka Miljanova, on sasvim ispravno zaključuje da je Ljubiša, za razliku od ostale dvojice, mnogo manje oslonjen na svoj lokalni govor i žali što se „u procesu stabilizacije književnojezičkog izraza na terenu Crne Gore“ nije Ljubišin jezik prihvatio „kao uzor u jednom modernijem smislu nego što je to bio slučaj sa Njegošem i, pogotovu, s Markom Miljanovim. Ljubiša, međutim, takvoga značaja nije imao, ili ga barem nije imao ništa više od bilo koje druge literarne figure datoga vremena (...).“⁵³ Za savremenu montenegriskitu osobito je značajan ovaj Petrovićev zaključak: „Formiranje književnojezičkog izraza u Crnoj Gori teklo je, tako, bez sigurnog oslonca na jezičkom korpusu najeminentnijih njenih književnih stvaralaca i bez njihovoga presudnog uticaja. Umetničke poruke tih pisaca, međutim, bile su uvek prisutne u literaturi srpskohrvatskog jezičkog područja, ali je van Crne Gore mera njihove prihvatljivosti uvek bila određena sposobnošću čitalačke publike da se kroz egzotičnu folklornu formu probije do univerzalnosti njene supstance.“⁵⁴ Upravo taj zaključak slikovito pokazuje tretman crnogorskoga jezika i crnogorske književnosti u dojučerašnjemu državnom zajedniš-

⁵¹ Dragoljub Petrović, „Neki zapisi Dimitrija Milakovića i Milorada Medakovića o govorima Crne Gore i Dubrovnika“, *Prosvjetni rad*, 11–12, Titograd, 1972, str. 11.

⁵² Dragoljub Petrović, „Neke osobine jezika Stefana Mitrova Ljubiše u svetlosti današnjega govora Paštrovića“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XIX/2, Novi Sad, 1976, str. 55–59.

⁵³ Isto, str. 58–59.

⁵⁴ Isto, str. 59.

tvu. Jednako je utemeljen i njegov rad o jeziku Marka Miljanova.⁵⁵ Polazeći od stava Radosava Boškovića da je jezik Marka Miljanova narodski jezik, tj. narodni jezik na papiru, Dragoljub Petrović na početku ističe da se jezik Marka Miljanova *književnim* može smatrati samo uslovno i u najneobaveznijem značenju te riječi, a onda to uspješno obrazlaže na svim nivoima – i fonološkome i morfonološkome i morfološkom i sintaksičkom. U zaključku ističe da u jeziku Marka Miljanova „praktično nema pojava koje nisu utemeljene u jezičkom iskustvu današnjih predstavnika kučkoga govora. (...) Na jezik Marka Miljanova može se gledati, pre svega, kao na izuzetno bogat izvor za izučavanje svih nivoa strukture kučkoga govora. (...) Mislim da se ne može izbjeći zaključak da se o jeziku MM ne može govoriti kao o *jeziku literature* već mnogo pre kao o *jeziku etnografsko-folklorističke građe*.“⁵⁶ Nažalost, ovaj sasvim opravdan (i u tekstu dokazan) zaključak o jeziku Marka Miljanova u našoj nauci do danas nije ostavio značajnijega traga.

Već je na početku rečeno da je magistarski rad Petrovićev bio posvećen glasovnome sistemu rovačkoga govora, preciznije – akcenatskome sistemu i fonološkim i morfonološkim osobinama toga govora.⁵⁷ Opis morfoloških i sintaksičkih crta izostao je jer u to doba Petroviću nije bio dostupan magnetofon (ispitivanja je vršio tokom ljeta 1962. i 1963). Riječ je o opširnijoj studiji koja je neprocjenjivo značajna za crnogorsku dijalektologiju. Autor je uspio opisati rovački govor neposredno pred njegovo izumiranje. Naime, riječ je o govoru teritorije koja je sa svake strane izolovana od ostalih plemena, koja je i ljeti bila prilično besputna, a zimi gotovo potpuno nepristupačna. Tako je bilo sve do izgradnje puta Podgorica – Kolašin kroz Platije. A nakon toga je nastupilo masovno raseljavanje stanovništva. O svim tim izvanlingvističkim činionicima koji su uticali na formiranje govora kao cjeline te njegovo nestajanje vrlo sadržajno izvještava Petrović. Njegov rani rad o rovačkome glasovnome sistemu najavio je vrlo talentovana dijalektologa. Šteta je što Crna Gora njegova vremena nije imala naučnih institucija koje bi mogle zadržati tako talentovane lingviste (a iz Crne Gore bilo ih je mnogo) jer su tako mogli pružiti još veći doprinos montenegristici. Prije Petrovićeva rada gotovo jedini pomen o rovačkome govoru bio je onaj Milana Rešetara (u njegovoj knjizi o štokavskoj akcentologiji, Beč 1900), pa i taj pogrešan, jer je Rešetar očigledno bio naišao ili na netipične govorne predstavnike ili na predstavnike sela s rovačkoga oboda koji su mogli poprimiti piperske govorne osobine. Rešetarove

⁵⁵ Dragoljub Petrović, „Napomene o jeziku Marka Miljanova“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XXV, Novi Sad, 1982, str. 91–98.

⁵⁶ Isto, str. 97.

⁵⁷ Dragoljub Petrović, „Glasovni sistem rovačkog govora“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, VII, Novi Sad, 1965, 157–184.

navode Petrović je detaljno rasvijetlio i pokazao da rovački govor pripada tzv. novoštokavskim četvorookcenatskim govorima s dosljednim prenošenjem akcenta na proklitiku i oblicima poput *nijésam*. Po svemu mu je od okolnih govora istoga tipa najbližnji morački, a – iako u vjekovnoj izolaciji, čak i za zavojevače neinteresantan – rovački je govor čuvao sve bitnije opštegorske jezičke karakteristike.

Koliko nam je poznato, najnovija studija Dragoljuba Petrovića iz oblasti crnogorske dijalektologije jeste ona o govoru Spiča.⁵⁸ Pored ranije pominjanih studija o govoru Vračana, studija posvećena Spiču najobimnija je Petrovićeva studija iz rečene oblasti. Riječ je o govoru starijega tipa, s dvočlanim akcenatskim sistemom u kojemu se kratkosilazni akcenat ne može naći samo na posljednjem otvorenom slogu. I vokalski i konsonantski sistem potvrđuju brojne uticaje – kako iz crmničkoga i daljega zetskog zaleđa (podudarnosti je svakako uslovljavala i zajednička albanska jezička blizina) tako i paštrovskoga sušedstva. Studija sadrži i obiman dijalektološki rječnik i poglavlje o onomastici, što uglavnom nedostaje većini naših dijalektoloških studija. Na kraju je dat i ne u potpunosti tipičan prilog građe za ispitivanje toga govora. Studija je rađena u suautorstvu s Momčilom Popovićem – Dragoljub Petrović prihvatio se da sam dovrši njihov zajednički započet posao.

Ovaj pregledni prigodni osvrt na doprinos Dragoljuba Petrovića crnogorskoj dijalektologiji⁵⁹ potvrđuje vrlo plodna i talentovana dijalektologa koji je, iako gotovo cio vijek odvojen od domovine, ogroman dio svojega opusa posvetio proučavanju njezina jezika, tj. njezinih govora. Iako je u svojim publicističkim tekstovima Dragoljub Petrović, opterećen tradicionalističkim filološkim zabrudama, često iskazivao protivljenje standardizaciji crnogorskoga jezika, njegovi su dijalektološki tekstovi gotovo u potpunosti oslobođeni toga balasta tradicionalizma. Građa koju je prikupio i obradio od nemjerljiva je značaja za našu dijalektologiju. Kad se bude pristupilo izradi *Dijalektologije crnogorskoga jezika* i *Crnogorskoga dijalektološkog atlasa*, što je svakako vrlo prešan zadatak, djelo Dragoljuba Petrovića biće nezaobilazno u tome poslu. Nadati se da će Dragoljub Petrović svoje bilježnice i snimke s dijalektoloških putovanja po Crnoj Gori ustupiti nekoj od crnogorskih naučnih institucija, kakva je Fakultet za crnogorski jezik i književnost, kako bi ne samo bile pohranjene onđe đe im je mjesto no i kako bi poslužile za dalja proučavanja.

⁵⁸ Momčilo Popović & Dragoljub Petrović, „O govoru Spiča: Građa“, *Srpski dijalektološki zbornik*, LVI, Beograd, 2009, str. 1–275.

⁵⁹ Ovaj osvrt nije obuhvatio onomastičke i druge radove, već samo one koji spadaju u klasičnu dijalektologiju.

Citirana literatura

- Čirgić, Adnan: „Klasifikacija crnogorskih govora“, *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost & Matica crnogorska, Podgorica, 2011, str. 51–91.
- Čirgić, Adnan: *Govor podgoričkih muslimana*, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Podgorica, 2007.
- *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ANUBiH, Posebna izdanja, Knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, Knj. 9, Sarajevo, 1981, str. 523–557.
- Ivić, Pavle: „Inventar fonetske problematike štokavskih govora“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, VII, Novi Sad, 1962–1963, str. 99–110.
- Jovićević, Andrija: „Riječka Nahija u Crnoj Gori“, *Srpski etnografski zbornik*, SKA, Beograd, 1911.
- Mladenović, Aleksandar & Petrović, Dragoljub: „O sudbini poluglasnika u nekim zetskim govorima i spomenicima s osvrtom na prizrensko-timočku situaciju“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, Knj. XVIII/1, 1975, str. 139–155.
- Mladenović, Aleksandar: „Profesor dr Dragoljub Petrović“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XLIII, Novi Sad, 2000, str. 9–10.
- Nikolić, Berislav: „Upitnik za ispitivanje akcenata u štokavskim govorima“, *Južnoslovenski filolog*, knj. XXVII/1-2, Beograd, 1966–1967, str. 307–376.
- Petrović, Dragoljub: „Dijalektološki tekst iz Pješivaca“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XIII/1, Novi Sad, 1970, str. 256–258.
- Petrović, Dragoljub: „Dve osobine glasovnog sistema piperskog govora“, *Prilozi proučavanju jezika*, 1, Novi Sad, 1965, str. 113–116.
- Petrović, Dragoljub: „Glasovne osobine govora Vračana u Zeti“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XV/1, 1972, str. 179–210.
- Petrović, Dragoljub: „Glasovni sistem rovačkog govora“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, VII, Novi Sad, 1965, str. 157–184.
- Petrović, Dragoljub: „Glavnije osobine akcenatskog sistema u govoru Vračana“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XVI/2, Novi Sad, 1973, str. 173–195.
- Petrović, Dragoljub: „Iz akcentološke problematike zetskih govora“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXVII–XXVIII, Novi Sad, 1984–1985, str. 609–613.
- Petrović, Dragoljub: „Iz problematike govora Mrkovića“, *Makedonski jezik*, XXXII–XXXIII, Skopje, 1981–1982, str. 567–573.

- Petrović, Dragoljub: „Iz sintaksičke problematike govora Vračana“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XVII/1, Novi Sad, 1974, str. 161–182.
- Petrović, Dragoljub: „Jedna piperska akcenatska inovacija“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XL/2, Novi Sad, 1997, str. 209–214.
- Petrović, Dragoljub: „Morfološke osobine u govoru Vračana“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XVI/1, Novi Sad, 1973, str. 201–233.
- Petrović, Dragoljub: „Napomene o jeziku Marka Miljanova“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XXV, Novi Sad, 1982, str. 91–98.
- Petrović, Dragoljub: „Neke napomene o refleksu poluglasnika u govoru Šestana“, *Zbornik radova povodom 70-godišnjice akademika Jovana Vukovića*, ANUBiH, Sarajevo, 1977, str. 335–337.
- Petrović, Dragoljub: „Neke osobine jezika Stefana Mitrova Ljubiše u svetlosti današnjega govora Paštrovića“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XIX/2, Novi Sad, 1976, str. 55–59.
- Petrović, Dragoljub: „Neke vokalske i konsonantske karakteristike pješivačkoga govora“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, X, Novi Sad, 1967, str. 161–169.
- Petrović, Dragoljub: „Neki problemi srpskohrvatske dijalektološke nomenklature“, *Naš jezik*, XXVI, sv. 4–5, Beograd, 1985, str. 234–240.
- Petrović, Dragoljub: „Neki zapisi Dimitrija Milakovića i Milorada Medakovića o govorima Crne Gore i Dubrovnika“, *Prosvjetni rad*, 11–12, Titograd, 1972, str. 11.
- Petrović, Dragoljub: „O govoru Broćanca“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, X, 1967, str. 231–239.
- Petrović, Dragoljub: „O nekim osobinama akcenatskog sistema u govorima Luštice i Krtola“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XVII/2, Novi Sad, 1974, str. 119–124.
- Petrović, Dragoljub: „O prirodi dijalekatske granice u Crnoj Gori“, *Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja*, Ljubljana, SAZU, 1989, str. 247–254.
- Petrović, Dragoljub: „Prilog poznavanju akcenatskog sistema u pješivačkom govoru“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, IX, Novi Sad, 1966, str. 129–135.
- Petrović, Dragoljub: „Prilog poznavanju govora u okolini Rijeke Crnojevića“, *Zbornik za jezik i književnost*, knj. I, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost, Titograd, 1972, str. 59–66.
- Petrović, Dragoljub: „Sudbina konsonantskih grupa *sc*, *šč*, *šć*, *žd* u govoru Zete“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XI, Novi Sad, 1968, str. 237–241.
- Petrović, Dragoljub: „Sufiks *-ic* u govoru Vračana“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX/2, Novi Sad, 1977, str. 199–203.

- Popović, Momčilo & Petrović, Dragoljub: „O govoru Spiča: Građa“, *Srpski dijalektološki zbornik*, LVI, Beograd, 2009, str. 1–275.
- Ribarić, Josip: *O perojskom govoru (leksikografski prinosi)*. Građu prikupio i priredio Milorad Nikčević, Osijek, 2004.
- Vujović, Luka: „Mrkovički dijalekat (s kratkim osvrtom na susjedne govore)“, *Srpski dijalektološki zbornik*, XVIII, Beograd, 1969, str. 73–399.
- <https://www.youtube.com/watch?v=6JtWeJQ77Gg> (12. II 2016.)

Adnan ČIRGIĆ

DRAGOLJUB PETROVIĆ AS A RESEARCHER OF MONTENEGRIN LANGUAGE SPEECH PATTERNS

The paper provides an overview of the contribution to Montenegrin dialectology by Dragoljub Petrović, one of the most important Montenegrin dialectologists of the second half of XX century. His descriptions encompassed broader territory than those of any dialectologist before him: he studied both archaic and recent speech patterns, two-accent, three-accent and four-accent, coastal and continental speech patterns. Among his most important contributions is certainly the study of speech of Vračani, Montenegrin immigrants whose speech was conserved in the Albanian environment, as well as the speech of Rovci, especially because they are both almost completely extinct today.

Key words: *Dragoljub Petrović, Montenegrin language, Montenegrin speech patterns, Montenegristics, dialectology*